

Tiesības uz efektīvu tiesību aizsardzību un strīdu risināšanu administratīvajā procesā

The Right to an Effective Remedy in Administrative Proceedings

Gatis Litvins

LU Juridiskā fakultāte

Valststiesību zinātņu katedras doktorants

E-pasts: gatis.litvins@lv.lv, tālrunis: 67039260

Raksta mērķis ir izanalizēt dažādu tiesību aizsardzības un strīdu risināšanas līdzekļu izmantojamību administratīvajā procesā. Autors pierāda hipotēzi, ka administratīvā tiesa nav vienīgā un galvenā, bet gan tikai galējā tiesību aizsardzības un strīdu risināšanas metode. No taisnīguma principa izriet privātpersonas tiesības risināt strīdus ar dažādām metodēm, katrā gadījumā izvēloties atbilstošāko, lai sasniegtu taisnīgu un tiesisku risinājumu.

Atslēgvārdi: efektīva tiesību aizsardzība, aizsardzības līdzekļi, administratīvais process.

Satura rādītājs

1. Starptautisko cilvēktiesību dokumentu tvērums	102
2. Latvijas Republikas Satversmes un citu valstu konstitūciju tvērums	105
3. Tiesības aizsargāt tiesības un risināt strīdu ar dažādiem līdzekļiem	107
Kopsavilkums	108
Izmantoto avotu saraksts	109
Atsauces	111
Summary	113

Attiecībā uz privātpersonas ikvienu tiesību pastāv trīs valsts pienākumi: respektēt, aizsargāt un ieviest.¹ Interpretējot Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas² (turpmāk – Konvencija) 1. pantu, Eiropas Cilvēktiesību tiesa (turpmāk – ECT) iedala valsts pienākumus divās grupās: pozitīvos un negatīvos pienākumos. Negatīvais pienākums nozīmē, ka valsts nedrīkst aizskart Konvencijā nostiprinātās privātpersonas tiesības, savukārt pozitīvais pienākums skaidrots, ka valstij ir pienākums nodrošināt ar Konvenciju aizsargāto tiesību izmantošanu,³ kas nozīmē arī pienākumu nodrošināt iespēju maksimāli ātri un efektīvi novērst tiesību aizskārumu un atrisināt ar tām saistīto tiesību strīdu (*dispute* – angļu val., *contestation* – franču val.). Jēdziens „strīds” jāizprot nevis formālā, bet materiālā nozīmē, jo tas var būt ne tikai par tiesībām, bet arī par veidu, kā tās tiek piemērots. Strīds var būt saistīts gan ar faktiskajiem, gan ar tiesiskajiem apstākļiem. Strīdam jābūt patiesam un nopietnam.⁴ Tāpēc no pozitīvā pienākuma valstij izriet daudz pienākumu,

kuri attiecas gan uz tiesību satura īstenošanu (materiālais aspekts), gan uz efektīvu tiesību aizsardzības līdzekļu izveidi (procesuālais aspekts).

Piemērotākā tiesību aizsardzības un strīdu risināšanas līdzekļa izvēle atkarīga no administratīvās lietas rakstura un būtības, kā arī no tā, cik lielā mērā attiecīgās tiesības ir ierobežotas vai apšaubītas, tāpēc raksta mērķis ir noskaidrot, vai starptautisko tiesību dokumentos un nacionālo valstu konstitūcijās bez tiesas pastāv arī citi tai alternatīvi tiesību aizsardzības līdzekļi un kādas ir to kvalitātes prasības.

1. Starptautisko cilvēktiesību dokumentu tvērums

Starp valsts pozitīvajiem pienākumiem procesuālais aspekts ieņem galveno vietu, lai tiesībām piešķirtu maksimālu efektivitāti,⁵ kas, kā norāda amerikāņu tiesību filozofs Džons Rolzs (*John Rawls*), konstitucionālā demokrātijā ir ārkārtīgi svarīgi.⁶

Konvencijas vairākos pantos, piemēram, 5. un 46. pantā, ietverts procesuālais aspekts, tomēr kā galvenās tiesību normas minamas 6. un 13. pants,⁷ kuros *expressis verbis* ietverts valsts pienākums izveidot tiesību aizsardzības sistēmu. Prasība attiecas uz Konvencijā aizsargātajām tiesībām, tomēr jebkurā gadījumā tas ir tāds standarts, kas demokrātiskā un tiesiskā valstī attiecināms uz visu tiesību aizsardzību administratīvajā procesā.

Ikvienu nepamatotu tiesību aizskārums gadījumā privātpersonai ir tiesības uz Konvencijā noteikto aizsardzību.⁸ Tiesības jānodrošina nevis teorētiski vai iluzoriski, bet praktiski un efektīvi.⁹ Atšķirība starp tiesisko regulējumu un tiesisko realitāti ir diezgan liela,¹⁰ tāpēc nepietiek tikai ar to vien, ka tiesību aizsardzības līdzekļi pastāv. Tomēr tas nenozīmē, ka, izmantojot šos līdzekļus, privātpersonas prasības automātiski apmierinās. Tiesību pārkāpumam jābūt reālam un iebildumiem pamatotiem.¹¹

Konvencijas 13. pants valstij uzliek vispārīgu pienākumu nacionālā līmenī radīt efektīvus tiesību aizsardzības līdzekļus. Konvencijas 6. pants ir *lex specialis*, un tajā izcelts tikai viens no tiesību aizsardzības līdzekļiem – tiesa.

No Konvencijas teksta *expressis verbis* neizriet tiesai alternatīvie tiesību aizsardzības līdzekļi. Konvencija piešķir valstij rīcības brīvību līdzekļu izvēlē atbilstoši nacionālajai tiesību sistēmai un tiesiskajai kultūrai.¹² Idejiski Konvencijas 13. pants pieprasa nacionālā līmenī nodrošināt līdzekļu pieejamību, radot institūcijas, kuru uzdevums būtu vērtēt privātpersonu tiesību aizskārums.¹³ Šīs institūcijas var piedēvēt gan pie tiesu sistēmas, gan arī atrasties ārpus tās. Galvenais, lai tās ir neatkarīgas un objektīvas, lai to kompetence un procedūras garantētu efektīvu faktisko apstākļu noskaidrošanu un tiesisko novērtējumu.¹⁴

Arī Konvencijas 2. pants paredz efektīvu tiesību aizskārums izmeklēšanu, tomēr ir šaurāks nekā 13. pants, kurš pieprasa efektīvu tiesību aizsardzības līdzekļu pieejamību, kas ietver vairākas prasības:

- 1) rūpīgi un pilnīgi izmeklēt tiesību pārkāpumu;
- 2) jābūt lietderīgai un efektīvai procedūrai, kurā kompetentajai institūcijai ir tiesības izlemt jautājumu par tiesību aizskārums un nepieciešamības gadījumā sodīt vainīgās personas, kā arī ir tiesības privātpersonai nodrošināt, ka lēmums tiks izpildīts;¹⁵
- 3) privātpersonai ir tiesības uz atlīdzību.¹⁶

Šīs trīs prasības var nepiemest vienam līdzeklim. Tiesību aizsardzībā var piedalīties arī vairākas institūcijas. Galvenais, lai valsts izveidotais pasākumu komplekss veido efektīvu tiesību aizsardzības sistēmu. Bez iepriekš minētajām prasībām ECT vērtē arī reālos apstākļus, lai secinātu par līdzekļa efektivitāti, piemēram, līdzekļu un juridiskās palīdzības pieejamību, kā arī procesa ilgumu.¹⁷

Katrā nozarē – administratīvajās tiesībās, krimināltiesībās un civiltiesībās – pastāv savi līdzekļi, lai gan daži no tiem var būt arī kopīgas. Efektīvu tiesību aizsardzības līdzekļi var būt, piemēram, sūdzības iesniegšana kompetentās ārpustiesas institūcijās un ombudam.¹⁸ Ombuds ir institūcija, kas izmeklē, konstatē un sadarbībā ar citām valsts institūcijām novērš publisko tiesību pārkāpumus un sauc pie atbildības vainīgās personas. Ombuds sniedz privātpersonai arī juridisko palīdzību, kas ir viena no prasībām, lai personas tiesību aizsardzība būtu efektīva, un kā samierinātājs var piedalīties atlīdzības noteikšanas procesā, ja privātpersonai ar aizskārumu nodarīts kaitējums vai zaudējumi. ECT lietā *Leander v. Sweden* atzina: lai gan ombuds nepieņem juridiski saistošus lēmumus, tradicionāli Zviedrijā tā lēmumi tiek respektēti un izpildīti. Turklāt ombuds var ierosināt kriminālprocesu vai disciplinārprocesu pret valsts amatpersonām par savu pienākumu nepildīšanu un pilnvaru pārsniegšanu un lūgt tiesības līdzdarboties konkrēto lietu izskatīšanā.¹⁹

Katrā gadījumā atsevišķi jāvērtē līdzekļa efektivitāte atbilstoši lietas apstākļiem. Dažā lietu vienīgais efektīvais līdzeklis ir tiesa.²⁰ Piemēram, ECT neatzina lietā *Egmez v. Cyprus* vēršanos tikai pie ombuda un tā sniegto atzinumu par cilvēktiesību pārkāpumu attiecībā uz efektīvu tiesību aizsardzības līdzekli, jo uzskatīja, ka konkrētajā lietā adekvātu un efektīvu aizsardzību varēja veikt tikai prokuratūra.²¹ Tomēr arī vēršanās tiesā vēl nenodrošina efektīvu tiesību aizsardzību,²² piemēram, ja nepieciešama ātra tiesību aizsardzība, bet tiesa to nespēj nodrošināt formālā un laikietilpīgā tiesas procesa dēļ. Tādējādi nevar piekrist kritikai par ECT argumentiem lietā *Leander v. Sweden*, noliedzot ombuda spējas būt par efektīvu tiesību aizsardzības līdzekli Konvencijas 13. panta izpratnē.²³ Jebkurā gadījumā tiesa ir galējais līdzeklis, ja citi nenodrošina efektīvu tiesību aizskāruma novēršanu.

Konvencijas 13. panta noteikumi atšķiras no līdzīgas tiesību normas Apvienoto Nāciju Organizācijas Vispārējā cilvēktiesību deklarācijā,²⁴ kuras 8. pants noteic, ka „katram cilvēkam ir tiesības uz efektīvu viņa tiesību atjaunošanu kompetentā nacionālā tiesā gadījumos, kad pārkāptas viņa pamattiesības, kas noteiktas konstitūcijā vai likumā”. Deklarācija nosaka aizsardzību plašākam tiesību lokam, proti, tiesībām, kuras garantētas arī konstitūcijā vai likumā, tomēr sašaurina tiesību aizsardzības līdzekļus, uzsverot tiesu. Šāda sašaurināšana nav pamatota, jo pēdējo desmitgažu laikā tiesas monopolstāvoklis tiesību aizsardzībā ir mazinājies un citi līdzekļi kļuvuši līdzvērtīgi vai pat efektīvāki. Vispārējās cilvēktiesību deklarācijas 8. panta redakcija skaidrojama ar tās pieņemšanas laiku – 1948. gadā. Jau 1966. gada Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām 2. panta 3. punkts pieļauj līdzekļu diferenciaciju. Šī tiesību norma noteic, ka valstij jānodrošina jebkurai personai, ja ir pārkāptas šajā paktā atzītās personas tiesības un brīvības, efektīvs aizsardzības līdzeklis, kas var būt tiesa, administratīva vai likumdošanas institūcija vai jebkura cita kompetenta institūcija, kas paredzēta valsts tiesiskajā sistēmā.

Arī Eiropas Savienības Pamattiesību harta²⁵ uzsver nepieciešamību pēc efektīviem tiesību aizsardzības līdzekļiem. Ja hartā ir ietvertas tiesības, kuras atbilst Konvencijā garantētajām tiesībām, šo tiesību nozīme un apjoms ir tāds pats kā Konvencijā noteiktajām tiesībām.²⁶ Šis noteikums neliedz ES tiesībās paredzēt plašāku aizsardzību.

Pamattiesību hartas 47. panta pirmais teikums paredz, ka „ikvienai personai, kuras tiesības un brīvības, kas garantētas Savienības tiesībās, tikušas pārkāptas, ir tiesības uz efektīvu tiesību aizsardzību”. Šīs normas pamatā ir Konvencijas 13. pants, lai gan hartas 47. pants ir plašāks, jo ietver visus līdzekļus, arī Konvencijas 6. pantā noteiktās tiesības uz taisnīgu tiesu. Turklāt Konvencijas 13. pants uzsver Konvencijā

garantēto tiesību aizsardzību, bet Eiropas Savienības pamattiesību harta runā par visu Eiropas Savienības tiesību efektīvu aizsardzību, proti, arī par sekundārajām tiesībām.

Eiropas Savienība savu cilvēktiesību katalogu un tā interpretāciju nav vēlējies pretstatīt, bet tieši saskaņot ar Konvenciju un ECT interpretāciju, tādējādi līdz ar Eiropas Savienības Pamattiesību hartu nemainās prasības Eiropas Savienības dalībvalstīm par tiesību aizsardzības līdzekļu efektivitātes nodrošināšanu. Turklāt Eiropas Savienības Pamattiesību harta uzliek pienākumu nodrošināt efektīvus līdzekļus gan Eiropas Savienības institūciju, gan arī dalībvalstu institūciju līmenī.²⁷ Tieši dalībvalstīm jānodrošina tiesību aizsardzība. Juridiskajā literatūrā tiek uzsvērts, ka par to atbildīgas ir tieši nacionālās tiesas,²⁸ bet tam pilnībā nevar piekrist. Par Eiropas Savienības tiesību piemērošanu un efektīvu aizsardzību atbildīgas ir visas dalībvalstu institūcijas, kuras piemēro Eiropas Savienības tiesības. Lai gan tiesa arī pati tās piemēro, tomēr galvenokārt tā kontrolē, kā to darījušas citas valsts institūcijas. Tiesas kontrole nenotiek visās lietās. Privātpersona nepārsūdz tiesā visus prettiesiskus administratīvos aktus, un tai arī netiek garantētas tiesības jebkuru tai svarīgu jautājumu izlemt tiesā. Piemēram, mērķis nodrošināt strīdu ātrāku un efektīvāku izskatīšanu, mazinot tiesu noslogotību, var tikt atzīts par leģitīmu mērķi tiesību uz taisnīgu tiesu ierobežošanas gadījumā.²⁹ Tāpēc nevar apgalvot, ka vienīgi tiesa ir atbildīga par Eiropas Savienības tiesību pareizu īstenošanu.

Eiropas Savienībā pilnīga administratīvo tiesību harmonizācija nav iespējama, jo katrā dalībvalstī ir atšķirīga tiesību sistēma un tiesību kultūra, tomēr pamatstandartus Eiropas Savienības tiesību efektīvai īstenošanai Eiropas Savienība var izvirzīt. Attiecībā uz tiesību aizsardzību Eiropas Savienības Tiesa (līdz 2009. gada 1. decembrim Eiropas Kopienu tiesa) ir atzinusi, ka kopienu tiesiskā regulējuma attiecīgajā jomā procesuālie noteikumi, kas paredzēti, lai nodrošinātu to tiesību aizsardzību, kas attiecīgajām personām pienākas atbilstoši Kopienu tiesībām, ir katras dalībvalsts iekšējās tiesiskās kārtības jautājums, ņemot vērā dalībvalstu procesuālās autonomijas principu, tomēr ar nosacījumu, ka tie nav nelabvēlīgāki par noteikumiem, kas reglamentē līdzīgas situācijas valsts tiesībās (līdzvērtības princips), un ka tie nepada- ra praktiski neiespējamu vai ārkārtīgi sarežģītu Kopienu tiesiskās kārtības piešķirto tiesību izmantošanu (efektivitātes princips).³⁰

Eiropas Savienības Pamattiesību hartā *expressis verbis* minēts viens no tiesas alternatīvajiem līdzekļiem – ombuds. Pamattiesību hartas 43. pants noteic, ka „ikvienam Savienības pilsonim un jebkurai fiziskai personai, kas dzīvo kādā dalībvalstī, vai juridiskai personai, kuras juridiskā adrese ir kādā dalībvalstī, ir tiesības vērsties pie Eiropas ombuda ar sūdzībām par Savienības iestāžu vai struktūru pieļautām administratīvām kļūmēm, izņemot kļūmes, ko, pildot tiesu iestādes pienākumus, pieļāvusi Eiropas Savienības Tiesa”. Tas izmeklē sūdzības un sniedz par tām ziņojumus.³¹ Hartas noteikumi attiecas uz Eiropas Savienības iestādēm un dalībvalstīm, ja tās īsteno Eiropas Savienības tiesību aktus. Eiropas Savienība, tāpat kā, piemēram, Polija, Slovēnija, Somija,³² ietverot ombudu konstitucionāla līmeņa tiesību aktā, uz- sver šī līdzekļa būtisko nozīmi.

Vērtējot ECT praksi un cik bieži un izvērsti tā vērtējusi tiesības uz efektīvu tiesību aizsardzību Konvencijas 13. panta kontekstā, daļēji jāpiekrīt secinājumam, ka ECT ir nepietiekami analizējusi šo tiesību normu un atstājusi to novārtā (*twilight zone* – angļu val.).³³ Parasti ECT skata Konvencijas 13. pantu, kura ir procesuāla norma, kopā ar kādu materiālu tiesību normu, kas ir arī loģiski, jo tiesību aizsardzības līdzekļi kļūst aktuāli tikai tiesību aizskāruma brīdī. Piemēram, lietā *Rodić and*

3 *others v. Bosnia and Herzegovina* ECT vērtēja gan Konvencijas 3. pantu (spīdzināšanas aizliegums), gan arī 13. panta pārkāpumu.³⁴ Tomēr ilgu laiku ECT īstenoja praksi, ka tā neturpināja vērtēt Konvencijas 13. pantu, ja konstatēja materiālo tiesību normas pārkāpumu. Piemēram, lietā *Malone v. The United Kingdom*, kurā tiesa konstatēja Konvencijas 8. panta pārkāpumu un neturpināja vērtēt 13. panta ievērošanu. Lai gan ECT jau 1978. gada lietā *Klass and Others v. Germany* atzina, ka Konvencijas 13. pants ir patstāvīga tiesība, kuru var pārkāpt pat, ja netiek pārkāpts kāds cits Konvencijas pants,³⁵ Konvencijas 13. pantu nereti uztvēra kā pakārtotu tiesību normu. Tomēr ne visi bija apmierināti ar šādu ECT praksi, turklāt ne tikai tiesību zinātnieki, bet arī atsevišķi ECT tiesneši. Jau iepriekš pieminētajā lietā *Malone v. The United Kingdom* atsevišķās domas iesniedza daži tiesneši, kuri 1984. gadā vērsa pārējo tiesnešu uzmanību, ka Konvencijas 13. pants ir viena no visneskaidrākajām Konvencijas tiesību normām, kas apgrūtina tās interpretāciju un, iespējams, ir par pamatu, kāpēc tiesa jau divas desmitgades izvairās no tās interpretācijas.³⁶ Pēdējos gadus ECT ir mainījusi praksi un turpina interpretēt Konvencijas 13. pantu arī gadījumos, ja konstatē lietā saistītās materiālās tiesību normas pārkāpumu.³⁷ Autors neatrada nevienu ECT lietu, kurā būtu vērtēts tikai Konvencijas 13. panta pārkāpums, tomēr, ņemot vērā lietas *Klass and Others v. Germany* secinājumus, tāda iespēja pastāv. Ja privātpersonai nacionālajā līmenī izdodas aizsargāt tiesības un brīvības, kas noteiktas Konvencijā, bet tiesību aizsardzības process, viņaprāt, bija neefektīvs, jo, piemēram, prasīja pārmērīgu resursu patēriņu, godu un cieņu aizskarošs, privātpersona var vērsties ECT, lai pievērstu valsts uzmanību un novērstu šo problēmu, kā arī saņemtu atlīdzību. Tas, protams, ir gadījumā, ja valsts neatzīst Konvencijas 13. panta pārkāpumu. Šādu nostāju apstiprina arī vācu filozofs Otrfrīds Hefe (*Otfried Höffe*), kas norāda, ka taisnīgums ir nozīmīgs visā cilvēcisko attiecību jomā, arī strīdā vai konfliktā,³⁸ un kārtība un nolikums pēc savas nozīmes ir paredzēti kalpošanai taisnīgumam.³⁹ Tiesiskiem lēmumiem vajadzīgas skaidras procedūras, kuru pamatā ir taisnīguma principi.⁴⁰

ECT nav izveidojusi izvērstu teoriju par efektīviem tiesību aizsardzības līdzekļiem. Tas ir pārsteidzoši, ņemot vērā trīs iemeslus, pirmkārt, Konvencija balstās uz dalībvalstu apņemšanos savas jurisdikcijas ietvaros nodrošināt Konvencijā un tās protokolos ietvertās tiesības, otrkārt, tieši dalībvalstu institūcijām primāri tās jānodrošina un jāaizsargā, treškārt, tiesību virsvaldība nacionālā līmenī ir atkarīga no valstī pieejamiem tiesību aizsardzības līdzekļiem. ECT interesēs ir izveidot maksimāli precīzu un visaptverošu Konvencijas 13. panta interpretāciju. Novēršot tiesību aizskārumus nacionālā līmenī, mazinātos saņemto pieteikumu skaits un ECT varētu skatīt būtiskākos tiesību strīdus.⁴¹

Līdzšinējā praksē ECT Konvencijas 13. pantu galvenokārt interpretējusi saistībā ar tā ievērošanu kriminālprocesā, tomēr iepriekš veikta analīze ieskicē nepieciešamību un kritērijus, kādiem jāatbilst efektīviem tiesību aizsardzības līdzekļiem. Analizējot Satversmes tiesas nolēmumus, jāsecina, ka ne tikai ECT, bet arī Satversmes tiesa ir ceļā uz pilnīgu šī tiesību institūta izpratni administratīvajā procesā. ņemot vērā, ka ECT veido kazuistisku praksi un uz izvērstas teorijas veidošanu nepretendē, aktīvi Konvencijas 13. panta satura veidošanā jāpiedalās arī dalībvalstu tiesām.

2. Latvijas Republikas Satversmes un citu valstu konstitūciju tvērumi

Latvijas Republikas Satversmē⁴² (turpmāk – Satversme) ietverta pamattiesību normu saturs tulkojams pēc iespējas atbilstoši interpretācijai, kāda lietota starptautisko cilvēktiesību normu piemērošanas praksē. No Satversmes 89. panta redzams,

ka likumdevēja mērķis nav bijis pretstatīt Satversmē ietvertās cilvēktiesību normas starptautiskajām cilvēktiesību normām, bet gluži pretēji – panākt šo normu savstarpēju harmoniju.⁴³

Satversmes 92. pants ir atzīstams par ekvivalentu Konvencijas 6. pantam, bet Konvencijas 13. pantam Satversmē *expressis verbis* nav līdzīgas tiesību normas. Tomēr Satversmes tiesa atzinusi, ka no Satversmes 89. panta izriet valsts pozitīvais pienākums nodrošināt efektīvu tiesību aizsardzību.⁴⁴

Arī citu valstu, piemēram, Vācijas, Austrijas, Francijas, Lietuvas, Igaunijas, konstitūcijās *expressis verbis* nav ierakstīts no Konvencijas 13. panta izrietošais valsts pienākums nodrošināt efektīvu tiesību aizsardzību, bet atvasināms no konstitūcijas citām tiesību normām. Igaunijas Augstākā tiesa secinājusi, ka tiesības uz efektīvu pamattiesību aizsardzību izriet no Igaunijas Konstitūcijas 14. panta, lai arī tas šajā pantā nav tieši minēts. Igaunijas Konstitūcijas 14. pants noteic, ka „tiesību un brīvību nodrošināšana ir likumdevēja, izpildvaras un tiesu, un pašvaldību pienākums”. Igaunijas Augstākā tiesa 2003. gada 14. aprīļa spriedumā lietā Nr. 3-4-1-403 norāda, ka Konstitūcijas 14. pantā ietvertais pienākums nodrošināt pamattiesības nozīmē ne tikai to, ka valstij ir pienākums atturēties no pamattiesību aizskaršanas, bet arī 14. pants prasa, lai valsts izveidotu pienācīgas procedūras pamattiesību aizsardzībai.⁴⁵ Igaunijas Augstākā tiesa to ir apstiprinājusi arī turpmākos nolēmumos.⁴⁶

Lietuvas Konstitucionālā tiesa norāda, ka Konvencija nepieprasa, lai tās 13. pants vārds vārdā tiktu iekļauts nacionālajos likumos, turklāt tas nebūtu arī iespējams. Tāpēc, valsts institūcijām nodrošinot tiesību aizsardzību, jāpiemēro Lietuvas Konstitūcija un jāīsteno Konvencijas noteikumi, kuriem jāklūst par nacionālo tiesību sastāvdaļu un kuru īstenošanai tiesās un citās valsts institūcijās nedrīkst būt nekādu šķēršļi.⁴⁷

Citu valstu konstitūcijās jau precīzāk sniegta atsauce uz tiesību aizsardzības līdzekļiem, piemēram, Slovēnijas Konstitūcijas⁴⁸ 25. pantā: „Ikvienam ir garantētas tiesības pārsūdzēt vai arī izmantot citus tiesību aizsardzības līdzekļus pret tiesu nolēmumiem un valsts un pašvaldību institūciju, kā arī citu publiskās varas institūciju lēmumiem, kuri nosaka privātpersonu tiesības, pienākumus vai tiesiskās intereses.” Arī Slovākijas Konstitūcijas⁴⁹ 46. pantā un Čehijas Republikas 1992. gada 16. decembra konstitucionālā likuma „Harta par pamattiesībām un brīvībām”,⁵⁰ kas saskaņā ar Čehijas Republikas Konstitūcijas⁵¹ 3. pantu ir neatņemama tās sastāvdaļa, 36. un 37. pantā ir ietvertas līdzīgas tiesības uz tiesību aizsardzības līdzekļiem.

Valstu konstitūcijas, kurās *expressis verbis* ietverta atsauce uz dažādiem tiesību aizsardzības līdzekļiem, ir salīdzinoši jaunas un pieņemtas pēc 20. gadsimta deviņdesmitā gada. Tomēr neatkarīgi no tā, vai tiesības uz efektīviem tiesību aizsardzības līdzekļiem *expressis verbis* ir vai nav iekļautas valsts konstitūcijā, demokrātiskā un tiesiskā valstī tās ir jānodrošina. Tas izriet arī no nacionālo tiesību sistēmu atvērtības principa Konvencijas noteikumiem.

Satversmes tiesa lietā Nr. 2005-17-01⁵² skatīja jautājumu par tiesību aizsardzības līdzekļu esamību, atbildi atrodot ar tiesību interpretācijas metožu palīdzību. Pieteikuma iesniedzējs uzskatīja, ka, notiesātajam atrodoties izolatorā, saskaņā ar Latvijas Sodū izpildes kodeksa 74. panta pirmo daļu ir liegtas tiesības apstrīdēt lēmumu par disciplinārsoda uzlikšanu. Satversmes tiesa norādīja, ka Administratīvā procesa likuma 77. pants noteic, ka iesniegumu par administratīvā akta apstrīdēšanu iesniedz iestādei, kura izdevusi administratīvo aktu. Lidz ar to lēmumu par disciplinārsoda uzlikšanu notiesātais var apstrīdēt, iesniedzot iesniegumu brīvības atņemšanas iestādes priekšniekam, kurš ir pieņēmis šo lēmumu. Nepastāv šķēršļi notiesātajam apstrīdēt lēmumu par disciplinārsoda uzlikšanu, un pašreizējais tiesiskais regulējums

neierobežo no Satversmes 89. panta izrietošās tiesības uz efektīvu pamattiesību aizsardzību, jo Latvijas Soduzpildes kodeksa 74. panta pirmajā daļā ietvertais termins „vēstules” ir jātulko sašaurināti – kā „vēstules privātpersonām”, nevis valsts un pašvaldību iestādēm. Satversmes tiesa diemžēl neanalizēja apstrīdēšanas reālo efektivitāti un pamatojās tikai uz likumā noteikto teorētisko iespēju.

Savukārt lietā Nr. 2009-77-01⁵³ Satversmes tiesa vērtēja Publisko iepirkumu likuma 83.² panta, kurā ietverta prasība maksāt nodrošinājumu par iesnieguma iesniegšanu Publisko iepirkumu birojam, atbilstību Satversmei. Nodrošinājuma samaksāšana ir priekšnoteikums personas tiesībām vērsties birojā, lai apstrīdētu iepirkuma procedūras pārkāpumus. Pieteikuma iesniedzējs Valsts prezidents un Satversmes tiesa vērtēja šīs normas atbilstību Satversmes 92. panta pirmajam teikumam, kas ikvienai personai garantē tiesības aizstāvēt savas tiesības un likumiskās intereses taisnīgā tiesā. Kā pamatojums tika norādīts, ja iesniegums nav bijis iesniegts birojā, tiesa šādus pieteikumus saskaņā ar Administratīvā procesa likuma 191. panta pirmās daļas 5. punktu nepieņem, jo nav ievērota ārpustiesas strīdu risināšanas kārtība. Tādējādi persona tiesības uz taisnīgu tiesu var īstenot tikai tad, ja strīdu jau risinājusi ārpustiesas kārtībā. Satversmes tiesa secināja, ka dažādu maksājumu ieviešana ierobežo pamattiesības uz brīvu pieeju tiesai. Šajā lietā Satversmes tiesa diemžēl nav sekojusi Anitas Kovaļevskas ieteikumam, ka Satversmes tiesai vajadzētu izmantot arī turpmāk atziņu, ka Satversmes 89. pants garantē tiesības uz efektīvu pamattiesību aizsardzību.⁵⁴ Būtu pareizāk, ja lietā Nr. 2009-77-01 apstrīdētās tiesību normas atbilstību vērtētu atbilstoši Satversmes 89. pantam un Konvencijas 13. pantam, nevis Satversmes 92. pantam un Konvencijas 6. pantam. Lai gan tiesību norma pakārtoti ierobežo tiesības uz taisnīgu tiesu, tomēr sākotnēji šāda nodrošinājuma maksa ierobežo privātpersonas tiesības apstrīdēt administratīvo aktu jeb efektīvi aizsargāt tiesības ārpustiesas stadijā. Nodrošinājuma maksa primāri ierobežo pieejamību tiesību aizsardzības līdzekļiem, kas nav tiesa. Konvencijas 13. panta kontekstā sūdzības iesniegšana par valsts institūciju lēmumiem ir viens no tiesību aizsardzības līdzekļiem, un šādos gadījumos jāvērtē arī pieejamība tiesību aizsardzības līdzekļiem, kas ir viens no efektivitātes kritērijiem. Turklāt iepriekš pieminētajā lietā Nr. 2005-17-01 Satversmes tiesa apstrīdēšanas iespējamību administratīvajā procesā vērtēja caur Satversmes 89. panta un Konvencijas 13. panta prizmu.

Arī Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departaments atzinis, ka pār valsts pārvaldes lēmumu vai rīcību jābūt kontrolei, tomēr ne vienmēr tas jāīsteno tiesai. Likumā var būt noteikta tikai administratīvā kontrole.⁵⁵

Līdz ar to Konvencija un citi starptautiskie cilvēktiesību dokumenti, kā arī valstu nacionālās konstitūcijas atzīst, ka efektīvu tiesību aizsardzību un strīdu risināšanu var nodrošināt ar dažādiem līdzekļiem. Satversmes 92. panta pirmais teikums neprasa, lai persona savu aizskarto tiesību un likumisko interešu aizstāvēbai vērstos tikai Satversmes 82. pantā minētajās tiesu varas institūcijās. Persona savas aizskartās tiesības un likumiskās intereses var efektīvi aizstāvēt arī ar citu institūciju starpniecību.⁵⁶ Jēdziens „institūcija” skaidrojams ne tikai kā struktūra, piemēram, tiesa vai kvazitiesa, bet arī plašāk – kā amatpersona, piemēram, ombuds.

3. Tiesības aizsargāt tiesības un risināt strīdu ar dažādiem līdzekļiem

No Konvencijas *travaux préparatoires* izriet, ka 13. panta mērķis ir nodrošināt, lai jau nacionālā līmenī privātpersonas varētu izmantot savas Konvencijā garantētās tiesības un brīvības.⁵⁷ Tomēr svarīgāk par stadiju, kurā nodrošināt tiesību aizsardzību,

ir panākt taisnīgu un tiesisku risinājumu katrā tiesību aizskāruma gadījumā atbilstoši tā faktiskajiem un tiesiskajiem apstākļiem. Jābūt efektīvam, uz taisnīgu rezultātu balstītam procesam. Arī Igaunijas Augstākā tiesa norāda, ka gan tiesas procesam, gan administratīvajam procesam iestādē jābūt taisnīgam.⁵⁸

Administratīvajā procesā valsts ik dienu ietekmē privātpersonu tiesības un ir viena no procesa dalībniekiem. Šāds šķietams interešu konflikts, kurā, no vienas puses, valsts veic privātpersonu tiesību pārkāpumu, bet, no otras puses, nodrošina efektīvu tiesību aizsardzību, valstij uzliek papildu pienākumus un atbildību par lietu taisnīgu un efektīvu izskatīšanu. Novēlots taisnīgums nav pilnvērtīgs taisnīgums, tāpēc tiesību aizsardzības un strīdu risināšanas līdzekļiem jābūt tādiem, kas maksimāli efektīvi un laikus ļauj privātpersonai realizēt savas tiesības un atrisināt strīdu.

Administratīvā tiesvedība kļuvusi laikietilpīga un smagnēja.⁵⁹ Latvijas administratīvajā tiesā lietu izskatīšanas termiņi vienā tiesu instancē var sasniegt pat vairākus gadus.⁶⁰ Turklāt Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departaments atzinis, ka tiesa ne vienmēr ir pats lietderīgākais veids, kā strīdā rast taisnīgāko risinājumu.⁶¹ Tādējādi pie pamattiesībām pieskaitāmas privātpersonas tiesības aizstāvēt savas tiesības un risināt administratīvos strīdus ar dažādiem tiesiskiem līdzekļiem, izvēloties katrā tiesību aizskāruma gadījumā atbilstoši tā faktiskajiem un tiesiskajiem apstākļiem piemērotāko, lai sasniegtu taisnīgu un tiesisku risinājumu (taisnīguma pieejamības princips). No labas pārvaldības un taisnīguma principiem izriet valsts atbildība par dažādu efektīvu tiesību aizsardzības un strīdu risināšanas līdzekļu, tāpat kā par tiesu sistēmas attīstību, lai sasniegtu tiesiskai valstij atbilstošu administratīvo strīdu risināšanas procesu un uzlabotu personas pamattiesību nodrošināšanu un aizsardzību.

Kopsavilkums

1. Novēlots taisnīgums nav pilnvērtīgs taisnīgums, tāpēc tiesību aizsardzības un strīdu risināšanas līdzekļiem jābūt tādiem, kas maksimāli efektīvi un laikus ļauj privātpersonai realizēt savas tiesības un atrisināt strīdu.
2. Tiesai alternatīvie tiesību aizsardzības un strīdu risināšanas līdzekļi, piemēram, apstrīdēšana, ombuds, nodrošina to, ko ne vienmēr spēj tiesa – ātru un taisnīgu strīda risinājumu, tāpēc Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 13. pants un Latvijas Republikas Satversmes 89. pants ietver privātpersonas pamattiesības aizstāvēt savas tiesības un risināt administratīvos strīdus ar dažādiem tiesiskiem līdzekļiem, izvēloties katrā tiesību aizskāruma gadījumā atbilstoši tā faktiskajiem un tiesiskajiem apstākļiem piemērotāko, lai sasniegtu taisnīgu un tiesisku risinājumu (taisnīguma pieejamības princips).
3. Arī no starptautiskajiem cilvēktiesību dokumentiem un ārvalstu konstitūcijām *expressis verbis* vai netieši izriet tiesību aizsardzības un strīdu risināšanas līdzekļu plurālisms, tomēr Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 13. pantā un Latvijas Republikas Satversmes 89. pantā ietvertās tiesības nav absolūtas. Valsts pozitīvajā pienākumā ietilpst nodrošināt tādus tiesību aizsardzības un strīdu risināšanas līdzekļus, kuri atbilst sociālajai un tiesiskajai nepieciešamībai un ar kuriem sasniedzams nozīmīgs sabiedriskais labums, un kuru nodrošināšanai nepieciešamie resursi ir samērīgi.
4. Līdz ar to administratīvā tiesa nav vienīgais un galvenais, bet tikai galējais tiesību aizsardzības un strīdu risināšanas līdzeklis. Ne mazāk nozīmīgi ir tiesai alternatīvie tiesību aizsardzības un strīdu risināšanas līdzekļi.

Izmantoto avotu saraksts

1. Hefe, O. Taisnīgums. Filosofisks ievads. Rīga: Zvaigzne ABC, 2009.
2. Kovaļevska, A. Satversmes 89. pants: vai deklaratīva norma Satversmē. *Jurista Vārds*, Nr. 26, 2008, 15. jūlijs.
3. [B.a.] Annual Report 2010, Strasbourg: Registry of European Court of Human Rights, 2011. Pieejams: <http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/F2735259-F638-4E83-82DF-AAC7E934A1D6/0/Annual-Report2010.pdf> [sk. 18.05.2011.].
4. [B.a.] Evaluation report of European judicial systems – Edition 2010 (2008 data): Efficiency and quality of justice. European Commission for the Efficiency of Justice. Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2010. Pieejams: http://www.coe.int/t/dghl/cooperation/cepej/evaluation/default_en.asp [sk. 11.06.2011.].
5. Akandji-Kombe, J. F. Positive obligations under the European Convention on Human Rights. A guide to the implementation of the European Convention on Human Rights. Human rights handbooks, No. 7, 2007.
6. Bassiouni, M. C. Accountability for Violations of International Humanitarian Law and Other Serious Violations of Human Rights. Pieejams: <http://www.sos-attentats.org/publications/bassiouni.violations.pdf> [sk. 09.05.2011.].
7. Bodnar, A. Comment on Katharina Pabel – The Right to an Effective Remedy in a Polycentric Legal System. *German Law Journal*, Vol. 6, No. 11.
8. Bogdandy, A., Bast, J. Principles of European Constitutional Law. Second Revised Edition. Oxford: Hart Publishing, Verlag CH Beck, 2010.
9. Brouwer, E. Digital Borders and Real Rights: Effective Remedies for Third-country Nationals in the Schengen Information System. Leiden: Brill, 2008.
10. Pabel, K. The Right to an Effective Remedy Pursuant to Article II-107, paragraph 1 of the Constitutional Treaty. *German Law Journal*, Vol. 6, No. 11.
11. Rawls, J. The law of people. With „The Idea of Public Reason Revisited”. Cambridge: Harvard University Press, 1999.
12. White, R., Ovey, C. The European Convention on Human Rights. Fifth edition. Oxford: Oxford University Press, 2010.
13. Хайрова, Г. С. Право на эффективные средства правовой защиты: соотношение международно-правовой и внутригосударственной регламентации. Москва: Юрлитинформ, 2010.
14. The Universal Declaration of Human Rights. Pieejams: <http://www.un.org/en/documents/udhr/> [sk. 15.01.2011.].
15. Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms as amended by Protocols Nos. 11 and 14 with Protocols Nos. 1, 4, 6, 7, 12 and 13. Pieejams: http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/D5CC24A7-DC13-4318-B457-5C9014916D7A/0/ENG_CONV.pdf [sk. 11.01.2011.].
16. Eiropas Savienības Pamattiesību harta. *Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis*, Nr. C 83/389, 2010, 30. marts.
17. Latvijas Republikas Satversme: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 43, 1993, 1. jūlijs.
18. Constitution of the Republic of Poland. Pieejams: <http://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/angielski/kon1.htm> [sk. 25.05.2011.].
19. Constitution of the Republic of Slovenia. Pieejams: <http://www.dz-rs.si/index.php?id=351&docid=25&showdoc=1> [sk. 21.05.2011.].
20. Constitution of Finland. Pieejams: <http://www.finlex.fi/fi/laki/kaannokset/1999/en19990731.pdf> [sk. 13.04.2011.].
21. Constitution of the Republic of Slovenia. Pieejams: <http://www.dz-rs.si/index.php?id=351&docid=25&showdoc=1> [sk. 21.05.2011.].
22. Constitution of the Republic of Slovakia. Pieejams: http://www.vop.gov.sk/en/legal_basis/constitution.html [sk. 21.05.2011.].
23. Charter of Fundamental Rights and Basic Freedoms. Pieejams: http://www.wipo.int/wipolex/en/text.jsp?file_id=190581 [sk. 21.05.2011.].
24. Constitution of the Czech Republic. Pieejams: http://senat.cz/informace/zadosti/ustava-eng.php?ke_dni=12.01.2009&O=356/ [sk. 21.05.2011.].
25. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 30251/03 *Roman Karasev v. Russia*.
26. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 12713/02; 28440/03 *Lyanova and Aliyeva v. Russia*.
27. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā 63778/00 *Zeleni Balkani v. Bulgaria*.
28. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā 51564/99 *Čonka v. Belgium*.
29. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietās 41211/98 *Iovchev v. Bulgaria*.
30. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā 30210/96 *Kudła v. Poland*.

31. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā 30873/96 *Egmez v. Cyprus*.
32. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā 31107/96 *Iatridis v. Greece*.
33. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā 27229/95 *Keenan v. The United Kingdom*.
34. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā 28957/95 *Christine Goodwin v. The United Kingdom*.
35. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā 29392/95 *Z and others v. The United Kingdom*.
36. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā 8691/79 *Malone v. The United Kingdom*.
37. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā 8848/80 *Bentham v. The Netherlands*.
38. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā 8793/79 *James and Others v. The United Kingdom*.
39. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā 5947/72; 6205/73; 7052/75; 7061/75; 7107/75; 7113/75; 7136/75 *Silver and others v. The United Kingdom*.
40. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā 6289/73 *Airey v. Ireland*.
41. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā 5029/71 *Klass and others v. Germany*.
42. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā 8691/79 *Malone v. The United Kingdom*. Partially dissenting opinion of judges Matscher and Pinheiro Farinh.
43. Eiropas Kopienas Tiesas (no 2009. gada 1. decembra – Eiropas Savienības Tiesa) spriedums lietā: *i-21 Germany GmbH (C-392/04), Arcor AG & Co. KG (C-422/04)*.
44. Eiropas Kopienas Tiesas (no 2009. gada 1. decembra – Eiropas Savienības Tiesa) spriedums lietā *Peterbroeck (C-312/93)*.
45. Eiropas Kopienas Tiesas (no 2009. gada 1. decembra – Eiropas Savienības Tiesa) spriedums lietā *Preston and Others (Case-78/98)*.
46. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā 22893/05 *Rodić and 3 others v. Bosnia and Herzegovina*.
47. Par Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksa 286.¹⁴ panta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. un 92. pantam: Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2010. gada 7. oktobra spriedums lietā Nr. 2010-01-01. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 161, 2010, 12. oktobris.
48. Par Publisko iepirkumu likuma 83.² panta un pārejas noteikumu 12. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 92. pantam: Satversmes tiesas 2010. gada 19. aprīļa spriedums lietā Nr. 2009-77-01. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 63, 2010, 21. aprīlis.
49. Par Latvijas Soduzpildes kodeksa 74. panta pirmās daļas vārdu „nosūtīt vēstules” atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 89., 92. un 104. pantam: Satversmes tiesas 2006. gada 6. februāra sprieduma lietā Nr. 2005-17-01. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 24, 2006, 9. februāris.
50. Par Latvijas Kriminālprocesa kodeksa 220. un 222. panta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. pantam: Satversmes tiesas 2004. gada 11. oktobra spriedums lietā Nr. 2004-06-01. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 161, 2004, 12. oktobris.
51. Par likuma „Par valsts noslēpumu” 11. panta piektās daļas un Ministru kabineta 1997. gada 25. jūnija noteikumu Nr. 226 „Valsts noslēpuma objektu saraksts” XIV nodaļas 3. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. pantam: Satversmes tiesas 2003. gada 23. aprīļa spriedums lietā Nr. 2002-20-0103. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 62, 2003, 24. aprīlis.
52. Par Saeimas vēlēšanu likuma 5. panta 5. un 6. punkta un Pilsētas domes un pagasta padomes vēlēšanu likuma 9. panta 5. un 6. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 89. un 101. pantam, Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 14. pantam un Starptautiskā pakta par pilsoņu un politiskajām tiesībām 25. pantam: Satversmes tiesas 2000. gada 30. augusta spriedums lietā Nr. 2000-03-01. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 307/309, 2000, 1. septembris.
53. Lietuvas Republikas konstitucionālās tiesas 1995. gada 24. janvāra spriedums lietā Nr. 22/94. Pieejams: <http://www.lrkt.lt/dokumentai/1995/i5a0124a.htm> [sk. 14.05.2011.].
54. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2009. gada 30. janvāra spriedums lietā SKA-28/2009. Pieejams: www.tiesas.lv [sk. 15.06.2011.].
55. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2006. gada 11. aprīļa spriedums lietā SKA-221/2006. Pieejams: www.tiesas.lv [sk. 14.06.2011.].
56. Igaunijas Republikas Augstākās tiesas 2009. gada 17. jūlija spriedums lietā Nr. 3-4-1-6-09. Pieejams: <http://www.nc.ee/?id=1042> [sk. 14.05.2011.].

Atsauces

¹ Pienākums respektēt nozīmē, ka valsts iestādes nepārkāpj privātpersonu tiesības, savukārt aizsargāt nozīmē, ka valsts aizsargā privātpersonu tiesības no trešo personu iejaukšanās un soda vainīgos. Visbeidzot ieviest nozīmē, ka valstij jāveic konkrētas darbības, lai privātpersona var pilnībā un efektīvi izmantot savas tiesības. Sk. *Akandji-Kombe, J. F. Positive obligations under the European Convention on Human Rights. A guide to the implementation of the European Convention on Human Rights. Human rights handbooks, No. 7, 2007, p. 5.*

- ² Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms as amended by Protocols Nos. 11 and 14 with Protocols Nos. 1, 4, 6, 7, 12 and 13. Pieejams: http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/D5CC24A7-DC13-4318-B457-5C9014916D7A/0/ENG_CONV.pdf [sk. 11.01.2011.].
- ³ Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā 29392/95 *Z and others v. The United Kingdom*, para. 73.
- ⁴ Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā 8848/80 *Bentham v. The Netherlands*, para. 32; *White, R., Ovey, C.* The European Convention on Human Rights. Fifth edition. Oxford: Oxford University Press, 2010, p. 253–254.
- ⁵ *Akandji-Kombe, J. F.* Positive obligations under the European Convention on Human Rights. A guide to the implementation of the European Convention on Human Rights. *Human rights handbooks*, 2007, No. 7, p. 58–59.
- ⁶ *Rawls, J.* The law of people. With „The Idea of Public Reason Revisited”. Cambridge: Harvard University Press, 1999, p. 49.
- ⁷ 6. pants – tiesības uz lietas taisnīgu izskatīšanu; 13. pants – tiesības uz efektīvu aizsardzības nodrošinājumu.
- ⁸ Sk., piem., Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā 28957/95 *Christine Goodwin v. The United Kingdom*, para. 111.
- ⁹ Sk., piem., Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedumi lietās 6289/73 *Airey v. Ireland*, para. 24; 41211/98 *Iovchev v. Bulgaria*, para. 142.
- ¹⁰ *Bassiouni, M. C.* Accountability for Violations of International Humanitarian Law and Other Serious Violations of Human Rights, p. 392. Pieejams: <http://www.sos-attentats.org/publications/bassiouni.violations.pdf> [sk. 09.05.2011.].
- ¹¹ Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā 51564/99 *Čonka v. Belgium*, para. 75.
- ¹² Sal. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā 8793/79 *James and Others v. The United Kingdom*, para. 84–87.
- ¹³ Sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedumu lietā 5947/72; 6205/73; 7052/75; 7061/75; 7107/75; 7113/75; 7136/75 *Silver and others v. The United Kingdom*, para. 113.
- ¹⁴ Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā 5029/71 *Klass and others v. Germany*, para. 64.
- ¹⁵ Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā 31107/96 *Iatridis v. Greece*, para. 63.
- ¹⁶ Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā 12713/02; 28440/03 *Lyanova and Aliyeva v. Russia*, para. 134.
- ¹⁷ Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā 27229/95 *Keenan v. The United Kingdom*, para. 125–132.
- ¹⁸ Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā 8691/79 *Malone v. The United Kingdom*, para. 58; *White, R., Ovey, C.* The European Convention on Human Rights. Fifth edition. Oxford: Oxford University Press, 2010, p. 135. Vēršanās ar iesniegumu pie ombuda nav Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvības aizsardzības konvencijas 35. panta prasības izpilde attiecībā uz visu nacionālo tiesību aizsardzības līdzekļu izmantošanu, lai varētu vērsties Eiropas Cilvēktiesību tiesā.
- ¹⁹ *Brouwer, E.* Digital Borders and Real Rights: Effective Remedies for Third-country Nationals in the Schengen Information System. Leiden: Brill, 2008, p. 170.
- ²⁰ Sk., piem., Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedumu lietā 29392/95 *Z and others v. The United Kingdom*, para. 110.
- ²¹ Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā 30873/96 *Egmez v. Cyprus*, para. 97–100.
- ²² Sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedumu lietā 63778/00 *Zeleni Balkani v. Bulgaria*, para. 42–47.
- ²³ Sk. *Хайрова, Г. С.* Право на эффективные средства правовой защиты: соотношение международно-правовой и внутригосударственной регламентации. Москва: Юрлитинформ, 2010, с. 139–140.
- ²⁴ The Universal Declaration of Human Rights. Pieejams: <http://www.un.org/en/documents/udhr/> [sk. 15.01.2011.].
- ²⁵ Eiropas Savienības Pamattiesību harta. *Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis*, Nr. C 83/389, 2010, 30. marts.
- ²⁶ Sk. arī *Bogdandy, A., Bast, J.* Principles of European Constitutional Law. Second Revised Edition. Oxford: Hart Publishing, Verlag CH Beck, 2010, p. 479–586.
- ²⁷ *Pabel, K.* The Right to an Effective Remedy Pursuant to Article II-107, paragraph 1 of the Constitutional Treaty. *German Law Journal*, Vol. 6, No. 11, p. 1606–1608.
- ²⁸ *Bodnar, A.* Comment on Katharina Pabel – The Right to an Effective Remedy in a Polycentric Legal System. *German Law Journal*, Vol. 6, No. 11, p. 1620–1621.
- ²⁹ Par Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksa 286.¹⁴ panta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. un 92. pantam: Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2010. gada 7. oktobra spriedums lietā Nr. 2010-01-01. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 161, 2010, 12. oktobris. Secinājumu daļas 12.2. punkts.
- ³⁰ Eiropas Kopienas Tiesas (no 2009. gada 1. decembra – Eiropas Savienības Tiesa) spriedumi lietās *i-21 Germany GmbH (C-392/04)*; *Arcor AG & Co. KG (C-422/04)*, para. 57; *Peterbroeck (C-312/93)*, para. 12; *Preston and Others (Case-78/98)*, para. 31.

- ³¹ Sk. Eiropas Savienības Pamattiesību hartas 20. un 228. pantu.
- ³² Piem., Polijas Republikas Konstitūcijas 72. un 80. pants, Slovēnijas Republikas Konstitūcijas 159. pants, Somijas Republikas Konstitūcijas 38. pants.
- ³³ White, R., Ovey, C. The European Convention on Human Rights. Fifth edition. Oxford: Oxford University Press, 2010, p. 131.
- ³⁴ Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā 22893/05 *Rodić and 3 others v. Bosnia and Herzegovina*, para. 50–85.
- ³⁵ Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā 5029/71 *Klass and Others v. Germany*, para. 63.
- ³⁶ Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā 8691/79 *Malone v. The United Kingdom*. Partially dissenting opinion of judges Matscher and Pinheiro Farinha.
- ³⁷ Piem., Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā 30251/03 *Roman Karasev v. Russia*.
- ³⁸ Hefe, O. Taisnīgums. Filosofisks ievads. Rīga: Zvaigzne ABC, 2009, 26. lpp.
- ³⁹ Turpat, 35. lpp.
- ⁴⁰ Turpat, 45. lpp.
- ⁴¹ Neskatoties uz visiem veiktajiem Eiropas Cilvēktiesību tiesas procesa efektivizācijas pasākumiem, saņemto pieteikumu skaits 2010. gadā bija 61 300. Salīdzinot ar 2009. gadu, novērojams 7% pieaugums. Sk. Annual Report 2010, Strasbourg: Registry of European Court of Human Rights, 2011, p. 6. Pieejams: <http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/F2735259-F638-4E83-82DF-AAC7E934A1D6/0/AnnualReport2010.pdf> [sk. 18.05.2011.].
- ⁴² Latvijas Republikas Satversme: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 43, 1993, 1. jūlijs.
- ⁴³ Par Saeimas vēlēšanu likuma 5. panta 5. un 6. punkta un Pilsētas domes un pagasta padomes vēlēšanu likuma 9. panta 5. un 6. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 89. un 101. pantam, Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 14. pantam un Starptautiskā pakta par pilsoņu un politiskajām tiesībām 25. pantam: Satversmes tiesas 2000. gada 30. augusta spriedums lietā Nr. 2000-03-01. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 307/309, 2000, 1. septembris. Sprieduma secinājumu daļas 5. punkts.
- ⁴⁴ Par likuma „Par valsts noslēpumu” 11. panta piektās daļas un Ministru kabineta 1997. gada 25. jūnija noteikumu Nr. 226 „Valsts noslēpuma objektu saraksts” XIV nodaļas 3. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. pantam: Satversmes tiesas 2003. gada 23. aprīļa spriedums lietā Nr. 2002-20-0103. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 62, 2003, 24. aprīlis. Sprieduma secinājumu daļas 5. punkts.
- ⁴⁵ Kovaļevska, A. Satversmes 89. pants: vai deklaratīva norma Satversmē. *Jurista Vārds*, Nr. 26, 2008, 15. jūlijs, 4. lpp.
- ⁴⁶ Sk., piem., Igaunijas Republikas Augstākās tiesas 2009. gada 17. jūlija sprieduma lietā Nr. 3-4-1-6-09 15. punktu. Pieejams: <http://www.nc.ee/?id=1042> [sk. 14.05.2011.].
- ⁴⁷ Lietuvas Republikas konstitucionālās tiesas 1995. gada 24. janvāra spriedums lietā Nr. 22/94. Pieejams: <http://www.lrkt.lt/dokumentai/1995/i5a0124a.htm> [sk. 14.05.2011.].
- ⁴⁸ Constitution of the Republic of Slovenia. Pieejams: <http://www.dz-rs.si/index.php?id=351&docid=25&showdoc=1> [sk. 21.05.2011.].
- ⁴⁹ Constitution of the Republic of Slovakia. Pieejams: http://www.vop.gov.sk/en/legal_basis/constitution.html [sk. 21.05.2011.].
- ⁵⁰ Charter of Fundamental Rights and Basic Freedoms. Pieejams: http://www.wipo.int/wipolex/en/text.jsp?file_id=190581 [sk. 21.05.2011.].
- ⁵¹ Constitution of the Czech Republic. Pieejams: http://senat.cz/informace/zadosti/ustava-eng.php?ke_dni=12.01.2009&O=356/ [sk. 21.05.2011.].
- ⁵² Par Latvijas Sodū izpildes kodeksa 74. panta pirmās daļas vārdu „nosūtīt vēstules” atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 89., 92. un 104. pantam: Satversmes tiesas 2006. gada 6. februāra sprieduma lietā Nr. 2005-17-01. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 24, 2006, 9. februāris.
- ⁵³ Par Publisko iepirkumu likuma 83.² panta un pārejas noteikumu 12. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 92. pantam: Satversmes tiesas 2010. gada 19. aprīļa spriedums lietā Nr. 2009-77-01. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 63, 2010, 21. aprīlis.
- ⁵⁴ Kovaļevska, A. Satversmes 89. pants: vai deklaratīva norma Satversmē. *Jurista Vārds*, Nr. 26, 2008, 15. jūlijs, 6. lpp.
- ⁵⁵ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2006. gada 11. aprīļa sprieduma lietā SKA-221/2006 12. punkts. Pieejams: www.tiesas.lv [sk. 14.06.2011.].
- ⁵⁶ Par Latvijas Kriminālprocesa kodeksa 220. un 222. panta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. pantam: Satversmes tiesas 2004. gada 11. oktobra spriedums lietā Nr. 2004-06-01. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 161, 2010, 12. oktobris. Secinājumu daļas 18. punkts.
- ⁵⁷ Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 30210/96 *Kudła v. Poland*, para. 152; White, R., Ovey, C. The European Convention on Human Rights. Fifth edition. Oxford: Oxford University Press, 2010, p. 131.

- ⁵⁸ Kovaļevska, A. Satversmes 89. pants: vai deklaratīva norma Satversmē. *Jurista Vārds*, Nr. 26, 2008, 15. jūlijs, 4. lpp.
- ⁵⁹ Evaluation report of European judicial systems – Edition 2010 (2008 data): Efficiency and quality of justice. European Commission for the Efficiency of Justice. Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2010, p. 156–157. Pieejams: http://www.coe.int/t/dghl/cooperation/cepej/evaluation/default_en.asp [sk. 11.06.2011.].
- ⁶⁰ Tiesu informatīvās sistēmas statistika. Pieejams: http://tis.lursoft.lv/tisreal?FORM=TIS_STAT_O [sk. 17.07.2011.].
- ⁶¹ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2009. gada 30. janvāra sprieduma lietā SKA-28/2009 9. punkts. Pieejams: www.tiesas.lv [sk. 15.06.2011.].

Summary

The aim of the research is to look at the application of various alternative law enforcement and dispute resolution methods in the administrative process. The author proves the hypothesis that the Administrative Court is not the only and main, but only the extreme rights protection and dispute resolution method. The private person has rights to resolve disputes with diverse methods of selecting the most appropriate in each case in order to achieve a fair and legal solution.

